

VEDLEGG

**DET KONGELIGE
JUSTIS- OG BEREDSKAPSDEPARTEMENT**

Justis- og beredskapsministeren

Stortinget - Justiskomiteen
Stortinget
0026 OSLO

Deres ref.
TH/tho

Vår ref.
22/5039 - GRK

Dato
10.10.2022

Dokument 8:255 S (2021-2022) - Representantforslag om en uavhengig granskning av Spesialenheten

Jeg viser til Justiskomiteens brev 21. september 2022 i forbindelse med behandlingen av dokument 8: 255 S (2021-2022) Representantforslag om en uavhengig granskning av Spesialenheten for politisaker (Spesialenheten) fra representantene Guri Melby, Grunde Almeland og Ingvild Wettrhus Thorsvik.

Forslaget om en uavhengig granskning er i representantforslaget bl.a. begrunnet med at henleggelsesprosenten i Spesialenheten er for høy og at det de siste årene har vært flere mediasaker om hendelser som er anmeldt til Spesialenheten og som senere er blitt henlagt.

Mandatet til Spesialenheten er å etterforske saker der det er spørsmål om ansatte i politiet eller påtalemyndigheten har begått en straffbar handling i tjenesten, jf. straffeprosessloven § 67 sjette ledd flg. og påtaleinstruksen kap. 34. Ved å etterforske og iverksette straffbare forhold begått av ansatte i politiet og påtalemyndigheten bidrar enheten til å opprettholde samfunnets tillit til myndighetsutøvelsen som utøves i disse statene.

Spesialenheten mottar ca. 1000 saker i året. Per andre tertial 2022 er tallet 611. Spesialenheten har en lav terskel for å registrere en henvendelse som straffesak, men mange saker henlegges uten at det er iverksatt etterforskning. Begrunnelsen kan typisk være at det som anmeldes er en lovlig tjenestehandling.

Mange av sakene som det blir iverksatt etterforsking i, blir henlagt uten at det konkluderes med straffansvar. Det kan skyldes at det skal ganske mye til før vilkårene for straff er til stede for utførte tjenestehandlinger – selv om tjenesteutførelsen kan ha vært kritikkverdig. Mange av disse sakene sendes derfor til politidistriktene og Politidirektoratet for administrativ gjennomgang i et læringsperspektiv.

Spesialenheten mottar også en del henvendelser som faller utenfor mandatet. Det kan typisk være klager som skal behandles av politimesteren eller statsadvokaten eller som ikke gjelder politiets virksomhet i det hele tatt. Pr. andre tertial 2022 har enheten behandlet 328 slike henvendelser. Disse blir svart ut med veiledning om hvor saken eventuelt hører hjemme, og er ikke en del av straffesaksstatistikken til enheten.

Det følger av påtaleinstruksen § 34-5 at i saker der det ikke påvises rimelig grunn til å iverksette etterforsking fordi anmeldelsen f.eks. er åpenbart grunnløs, kan sjefen for Spesialenheten henlegge anmeldelsen uten at enheten foretar noen nærmere prøving av realiteten. For å sikre at myndighetenes maktanvendelse mot borgerne utøves forsvarlig, skal etterforsking for noen forhold likevel iverksettes selv om det ikke er rimelig grunn til å anta at det er begått et straffbart forhold. Dette gjelder saksforhold hvor noen dør eller blir alvorlig skadet mens de er tatt hånd om av politiet eller påtalemyndigheten.

Man kan ikke uten videre sammenligne antall positive påtaleavgjørelser i Spesialenheten med antallet positive påtaleavgjørelser i politiet som gjelder straffbare forhold begått i samfunnet for øvrig. Tatt i betraktning det store antallet anmeldelser som ikke anses å være straffbare handlinger, anses ikke henleggelsesprosenten som høy, og skiller seg heller ikke fra tilsvarende enheter i Norden. Spesialenheten skal som etterforsknings- og påtaleorgan undersøke om en hendelse innebærer et straffbart forhold eller ikke. Enheten skal ikke være et alminnelig kontrollorgan over politiets eller påtalemyndighetens metodebruk.

Jeg mener i likhet med representantene at det er viktig at Spesialenheten er uavhengig av politiet og andre offentlige myndigheter. Spesialenheten er derfor ikke en del av politiet, men er tilknyttet Justis- og beredskapsdepartementet administrativt og faglig underlagt riksadvokaten. Som faglig overordnet kan riksadvokaten gi Spesialenheten pålegg om iverksetting, gjennomføring og stansing av etterforsking.

Spesialenhetens beslutninger kan påklages til riksadvokaten i samsvar med reglene i straffeprosessloven § 59a. Statistikken over antall saker fra Spesialenheten som er omgjort av riksadvokaten tilsier at enheten har en høy treffsikkerhet i påtalevedtakene sine. Eksempelvis ble enhetens avgjørelse opprettholdt i 139 av 150 klagesaker i fjor, og i 2020 ble vedtaket i 197 av 203 klagesaker fastholdt. Så langt i år (per 31. august 2022) har riksadvokaten behandlet 77 klager (16 %) over Spesialenhetens vedtak, hvorav vedtaket er opprettholdt i 72 av sakene. Det er mange eksempler på at Spesialenheten

har reist tiltale, men der tiltalte har blitt frikjent i domstolene fordi tjenestebryddet ikke ble ansett som grovt. Dette indikerer at enheten ikke har en for høy terskel for å reise tiltale.

Spesialenheten avgir en årlig melding til Justis- og beredskapsdepartementet og riksadvokaten om sin virksomhet det foregående året. I tillegg publiserer enheten korte sammendrag av alle saker på sin hjemmeside. Spesialenheten publiserer også anonymiserte vedtak i alle saker der politiet har benyttet skytevåpen, eller andre saker med offentlig interesse. I Spesialenhetens årsrapport gjennomgås alle saker som er avgjort med straff samt sakene som enheten har ført for domstolene. Dette bidrar til åpenhet om virksomheten og gir både allmenheten, departementet og riksadvokaten en god oversikt over enhetens virke.

Etableringen av Spesialenheten i 2005 hadde som formål å sikre en mer rettssikker og ensartet behandling av anmeldelsene av ansatte i politiet og påtalemyndigheten. Det var videre viktig å sikre en rettssikker behandling av ansatte i politiet og påtalemyndigheten som beskyldes for ulovlige handlinger. I dette perspektivet er det viktig å understreke at også personell i politiet og påtalemyndigheten skal møtes av den samme etterforskningsmetodikk og faglige standard som enhver annen borger som blir gjenstand for etterforskning. Det er derfor nødvendig og riktig at mange spesialetterforskere har sin bakgrunn fra politiet. Det er likevel slik at flere av enhetens påtalefaglige etterforskningsledere ikke har bakgrunn fra påtalemyndigheten.

I dag består Spesialenheten av 43 faste og én midlertidig stilling. I tillegg kommer seks privatpraktiserende advokater på verv, som bistår i behandlingen av straffesaker for enheten. Disse håndterer bl.a. spørsmål om det skal iverksettes etterforskning, skriver utkast til endelige vedtak, og akterer saker for Spesialenheten i retten. Det er satt en karantenetid på to år fra eventuell tidligere ansettelse i politiet eller påtalemyndigheten for personer som tilsettes på verv. Dette bidrar til å sikre uavhengigheten til politiet. Det følger av påtaleinstruksen § 34-1 at bestemmelsen om karantenetid ikke gjelder ved ansettelser i enheten. Personer som er ansatt eller er på verv i enheten kan ikke samtidig ha et ansettelsesforhold i politiet eller påtalemyndigheten.

Spesialenheten ble i 2009 evaluert av et utvalg ledet av Liv Finstad. Utredningen NOU 2009:12 «*Et ansvarlig politi*» kom med flere forslag til forbedringer både når det gjaldt politiet og Spesialenheten. Evalueringen ga den gang «[...] et positivt bilde av Spesialenheten som tillitsgiver i forhold til uavhengighet, effektivitet og kvalitet.». Utredningen ble sendt på høring, og flere av forslagene er senere fulgt opp. Det er blant annet laget rutiner som sikrer at enhetens avgjørelser oversendes Politidirektoratet med sikte på erfaringslæring. I tillegg har riksadvokaten i 2022 satt et krav om at enheten evaluerer saker, og at én av sakene som evalueres - om mulig - bør ha vært gjenstand for en hovedforhandling.

Politidirektoratet gjennomførte i 2015 en «*Evaluering av politidistriktenes håndtering av saker oversendt fra Spesialenheten for administrativ behandling 2015*». Formålet med evalueringen var å vurdere om politidistriktene og særorganene i tilstrekkelig grad fulgte opp saker oversendt av Spesialenheten for administrativ behandling. Dette gjaldt blant annet saker hvor det ikke ble reagert med straff, men hvor politiet likevel burde ta lærdom fra saken og vurdere rutineendringer. Rapporten trakk frem flere læringspunkter for å bidra til en bedre behandling av sakene som oversendes fra Spesialenheten for administrativ behandling.

I representantforslaget er det foreslått å igangsette en uavhengig granskning av Spesialenheten bl.a. ved «en gjennomgang av kvaliteten på etterforskning og påtaleavgjørelser inkludert henleggelser». Slik det var lagt til grunn i mandatet til Finstadutvalget skulle utvalget den gang av hensyn til uskyldspresumpsjonen og påtalemyndighetens uavhengighet, ikke overprøve den konkrete etterforskning eller om det er truffet riktige påtaleavgjørelser. Når det gjaldt gjennomgangen av klagebehandlede saker i politiet, skulle utvalget gjennomgå saksbehandlingen og ikke den konkrete skjønnsutøvelse og undersøkelse. Dette fordi påtalemyndigheten er uavhengig ved behandlingen av den enkelte straffesak, og ingen kan instruere eller omgjøre en påtaleavgjørelse tatt av påtalemyndigheten. Dette kommer til uttrykk i straffeprosessloven § 55. En granskning kan derfor under enhver omstendighet ikke gjelde kvaliteten på etterforskning og påtaleavgjørelser. Dette er det riksadvokatens ansvar å følge opp.

Jeg viser for øvrig til at riksadvokaten gjennom flere år har vært helt tydelig på at kvaliteten på etterforskningen og påtalevedtakene i Spesialenheten er meget god. Riksadvokaten har styrket sin fagledelse, og vil fortsette å følge opp Spesialenheten for å ivareta og opprettholde den høye kvaliteten på straffesaksbehandlingen, herunder ved å gjennomføre inspeksjon av enheten.

Jeg mener på denne bakgrunn at det ikke er grunn til å igangsette en uavhengig granskning av Spesialenheten for politisaker slik representantene foreslår.

Med hilsen

Emilie Mehl